

MARTIN ŠRAJER / 1. 7. 2022

Pražský kat

„Dnes, kdy život klokotá rychlejším tempem, kdy lidstvo v lačnosti po přepychu sahá mnohdy k činům nečestným, kdy trestnice se plní vrahy a podvodníky – tu vrátíme se v tomto filmu čtvrt tisíciletí zpět a shledáme, že hlásaná kultura přinesla velice málo změn v povaze člověka.“

Těmito úvodními slovy zve film *Pražský kat* (1927) diváky do časů staré Prahy, kdy se odehrává příběh volně inspirovaný životem známého českého kata Jana Mydláře, jak jej ve svém románu vylíčil spisovatel Josef Svátek. Režisér Rudolf Měšťák tak stejně jako v případě dvou svých předcházejících filmů, *Lešetínského kováře* (1924) podle Svatopluka Čecha a *Svéhlavičky* (1926) podle Elišky Krásnohorské, čerpal z literární předlohy.

Již Svátek při psaní *Pamětí katovské rodiny Mydlářů v Praze* využíval krom historických pramenů též vlastní fantazie. V senzačně koncipovaném filmu, který měl nabídnout především atraktivní dobrodružnou podívanou, ne věrnou historickou rekonstrukci, je posun k fikci ještě nápadnější.

Mydlář ve skutečnosti představuje pouze vedlejší postavu dobrodružného melodramatu odehrávajícího se po třicetileté válce, v časech, kdy v Čechách řádily loupežné tlupy. Hlavními hybateli děje jsou stejně jako v jiných českých žánrových filmech daného období mladí milenci, jejichž lásce není přáno.

Mydlářův syn Jan se zamiluje do dcery kastelána Apolenky. Oba se ovšem připlou do cesty loupeživému rytíři, který je uvězní na svém hradě a chce je nechat popravit. Jejich hlavy by měl setnout sám Mydlář. Třebaže jej film prezentuje jako pozitivní figuru, současně jde o člověka nacházejícího sadistické uspokojení v natahování provinilců (a nejspíš i nevinných lidí) na skřipec.

Hned v úvodu kat zjednává pořádek v hostinci, kde si o něm u vedlejšího stolu špitá skupina pochybných individuí. Siláckou stránku jeho osobnosti akcentují i rady do partnerského života, které uděluje synovi. Doporučuje mu, aby se hlavně nenechal příliš ovládnout city. Nejlépe katovu charakterizaci vystihuje jeden z posledních mezititulků: „V posledním okamžiku kat rozhodl se lotra při životu zachovati, aby mučírny nové inštrumenty mohl na něm vyzkoušeti.“

Zmužilost kata je vedle toho patrná také z jeho vzhledu. Postavu často, zejména ve scénách mučení, vidíme do půl pasu svlečenou, aby vynikla její muskulatura. Ta také představovala jednu z ústředních atrakcí filmu. Do role kata byl totiž prozíravě obsazen slovutný zápasník a vzpěrač Gustav Frištenský, počátkem dvacátého století zosobňující ideál mužské krásy a síly.

V době natáčení *Pražského kata* sice Frištenskému již táhlo na padesát, ale pořád podával vrcholové sportovní výkony a vítězil na šampionátech doma i ve světě. V roce 1929 například vybojoval titul mistra Evropy.

Film, v němž rovněž není postavy, která by mu svou silou dokázala konkurovat, měl stvrdit Frištenského obraz neporazitelného bijce. Proto se na něm ochotně podílel i finančně. Měšťák pak doufal, že obsazení sportovní legendy a její náležité zviditelnění v propagačních materiálech (třebaže ve snímku ztvárňuje vedlejší roli) zvýší zájem publika.

Popsaný obchodní záměr se ovšem nepodařilo naplnit. Recenze byly zdrcující a návštěvnost neuspokojivá. Jako herec Frištenský neprorazil ani o dva roky později s *Božími mlýny*, v nichž si zahrál statného kováře.

Pražský kat, „sensační filmová hra o osmi dílech“, sází především na exteriérovou akci a naivní romantiku. Natáčení probíhalo kromě pražských ateliérů na hradě Zvíkov a v blízkém okolí. Některé z četně zastoupených dobrodružných scén, například únos rychtářova syna, jsou dynamizovány paralelním střihem.

Napětí dál zvyšuje i stanovení časového limitu. Nebude-li Apolenka včas zachráněna, skončí pod ostřím kata. Snahu imitovat postupy zahraniční kinematografie prozrazují rovněž flashbacky, kterými Měšťák osvětluje minulost postav. Když Jan matce vypráví, jak se seznámil s Apolenkou, jde o několik dlouhých retrospektiv.

Poměrně moderní, živá filmová řeč ovšem dobové kritiky neuchvátila. V jejich očích představoval *Pražský kat* „stopercentně obchodní film“, ne umělecké dílo.[1] Podle Karla Smrže *Kat* nabídnul laciné atrakce, dějová kliše, ochotnické herectví a nesourodou práci kamery. Prakticky jediný klad spatřoval Smrž v kapitálu, který Měšťák svou komerční tvorbou snad přinese českému filmu a tím třeba otevře cestu k vyšší umělecké úrovni tuzemské produkce.[2]

Quido E. Kujal považoval první polovinu příběhu za příliš zdlouhavou a vysvětlující, teprve ta druhá má podle něj větší spád a „odškodňuje diváky za trpělivost“. Měšťáka nicméně hodnotil jako dobrého obchodníka a filmu rovněž předvídal pokladní úspěch. [3]

Například obsáhlý komentář *Rub slávy Pražského kata*, publikovaný na stránkách *Zpravodaje Zemského svazu kinematografů v Čechách*, ovšem napovídá, že diváci se do kin přes barnumskou reklamu dvakrát nehrnuli.

Měšťák si podle textu zajistil uvádění své novinky v předních českých kinech Adria a Hvězda po dobu čtyř týdnů. Prvotní zájem ale rychle opadl a ke konci už sály zely prázdnotou a některá představení musela být pro malou účast zrušena.

Také tento nepodepsaný článek charakterizuje přehlíživý, až jízlivý postoj k filmové tvorbě řízené komerčními zájmy. Ačkoli gró textu tvoří varování před nevýhodnými smlouvami mezi filmovými výrobci a provozovateli kin, autor si neodpustí poznámku, že „film sám o sobě nestojí vůbec za jediný řádek. Je to prostě konglomerát úžasné naivnosti a nefalšované filmařské neschopnosti.“ Ještě nemilosrdnější jsou jeho závěrečná slova: „Myslíme, že pan režisér Měšťák se svým *Pražským katem* ve filmu popravil a že již vícekrát nebude nás svým geniálním tvořením obšťastňovati.“[4]

Není divu, že se Měšťák vůči útočné glose ohradil. Redakci *Filmového kurýra* zaslal začátkem roku 1928 dva rozhořčené dopisy (otištěné v číslech 1 a 4). V prvním z nich kvalitu svého díla hájí mimo jiné argumentem, že pokud ředitel kina Adria uznal, že si *Pražský kat* zaslouží být uváděn v jeho podniku čtyři týdny, navíc v době předvánoční, jako odborník na slovo vzatý tím stvrdil, že jde o dobrý film. Informaci o nízkém diváckém zájmu ovšem Měšťák nevyvrací.

Korespondenční souboj pokračoval reakcí členů Zemského svazu kinematografu, hájících na stránkách svého *Zpravodaje* stanovisko kolegy. Podstatou těchto názorových střetů, v obměněné podobě trvajících dodnes, byly rozcházející se představy o povaze a poslání kinematografie. Pro část lidí z oboru jsou filmy komerčním zbožím, jejichž úspěšnost lze odvozovat z množství vydělaných peněz nebo počtu zhlédnutí. Pro druhou část jde naopak o umění, které by mělo šířit vznešené ideje a zušlechťovat publikum.

Pražský kat navzdory množství lákadel a velikosti svalů Gustava Frištenského nenaplnil očekávání ani první, ani druhé skupiny, představuje ovšem cennou, nyní navíc restaurovanou ukázkou toho, jak si filmoví podnikatelé před téměř sto lety představovali trhák.

Pražský kat (Československo 1927), režie: Rudolf Měšťák, scénář: Rudolf Měšťák, kamera: Emanuel Smolík, hrají: Gustav Frištenský, Edmond Trachta, Anna Opplová, Marie Kalmarová, Otto Zahrádka a další. Republicfilm, 97 min.

Poznámky:

[1] František Vodička, *Pražský kat*. *Filmový kurýr* 1, 1927, č. 15 (2. 12.), s. 3.

[2] Karel Smrž, *Pražský kat*. *Rozpravy Aventina* 3, 1927, č. 6–7 (8. 12.), s. 85.

[3] Quido E. Kujal, *Pražský kat*. *Český filmový zpravodaj* 7, 1927, č. 45 (3. 12.), s. 3.

[4] Rub slávy Pražského kata. *Zpravodaj Zemského svazu kinematografů v Čechách* 7, 1927, č. 12 (10. 12.), s. 5–6.